

- 2 / Charles Leibman és Eliezer Don-Yehiya, *Civil Religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish State* (Berkeley, 1985).
- 3 / Ezeket az idézeteket lásd in: Saul Friedländer, „Die Shoah als Element in der Konstruktion Israelischer Erinnerung”, *Babylon. Beiträge zur Jüdischen Gegenwart*, no. 2, 1987.
- 4 / Uo.
- 5 / Uo.
- 6 / Uo.
- 7 / Nátán Altermán, *Al Shtei Hadrachim, Dapim in Hapinkas*, ed. Dan Leor (Tel Aviv, 1989).
- 8 / Sidra Dekoven Ezrahi, „Revisioning the Past: The Changing Legacy of the Holocaust in Hebrew Literature”, *Salmagundi*, no. 68–9, 1985ősze–1986 tele, p. 270.
- 9 / Lásd például: Jacob Neusner, „A 'Holocaust' Primer”, *National Review*, 1979, augusztus 3.; Leon A. Jick, „The Holocaust: Its Use and Abuse Within the American Public”, *Yad Vashem Studies*, vol. 14 (Jerusalem, 1981); és különösen: Robert Alter, „Deformations of the Holocaust”, *Commentary*, 1981. február.
- 10 / Clive James, „Last Will and Testament”, *New Yorker*, 1988. május 23.
- 11 / Jean Baudrillard, „Hunting Nazis and Losing Reality”, *New Statesman*, 1988. február 19.
- 12 / George Steiner, „The Long Life of Metaphor: An Approach to the Shoah”, *Encounter*, vol. 68, no. 1987. február 2., p. 61.
- 13 / Uo.
- 14 / E téma bizonyos aspektusait megvitatták a Minnesotai Egyetem Biomedikai Etika Központjában 1989 májusában rendezett konferencián.
- 15 / Otto Dov Kulka, „Critique of Judaism in European Thought: On the Historical Meaning of Modern Antisemitism”, *Jerusalem Quarterly*, no. 52, 1989 ősz, p. 130.
- 16 / A szerzőhöz írott levél egy részlete. 1989. június 26.
- 17 / Jörn Rüsen, „The Development of Narrative Competence in Historical Learning – An Ontogenetical Hypothesis Concerning Moral Consciousness”, *History and Memory: Studies in Representation of the Past*, vol. 1, no. 1989. november 2.
- 18 / Ha a náci reakciója a modernitás veszélyeire egy olyan rassz-utópia megálmodása és megvalósítása volt, amelyből el kell távolítani minden fajilag eltérő – alacsonyabb rendű – káros elemet, akkor a *Volksgemeinschaft* fennhatósága alá tartozó területeken belül a „káros” elemek üldözése és kiirtása valóban megmagyarázható ennek az örült logikának a nézőpontjából. De vajon hogyan magyarázzuk azt a tényt ebben az esetben, hogy a különböző „aszociális” és „alacsonyabb rendű” elemeket nem bántották a *Volksgemeinschaft* határain kívül (Franciaországból, Görögországból vagy Portugáliából nem vitték táborokba vagy kivégzőhelyekre a homoszexuálisokat és az elmebetegeket), míg viszont egy specifikus csoportot az egész kontinens legeldugottabb helyeire hurcoltak, azzal a céllal, hogy ott megsemmisítsék? És ha a bolszevizmustól és annak pusztító gyakorlatától – az ipari társadalmak és a modernitás megjelenése által életre hívott legradikálisabb „társadalomterápiától” – való félelem magyarázza a náci gyilkosságokat, akkor csak csodálkozni tudunk azon, hogy a megsemmisítés első áldozatai miért nem a koncentrációs táborok kommunista politikai foglyai, a németek által az egész kontinensen összefogdosott kommunista ellenálló harcosok stb. voltak. Röviden – az „Endlösungot” csak nagyon indirekt módon lehet összekapcsolni a modernitás által előidézett nagyon is valóságos felfordulásokkal és szorongásokkal, és ehhez szükség van az antiszemitizmus prizmjára is.
- 19 / Rüsen.
- 20 / Walter Benjamin: A történelem fogalmáról. In: W. B., *Angelus Novus*. Magyar Helikon 1980., p. 962. Bence György fordítása.

Rapai Ágnes / TUDOD, MOSTANÁBAN

tudod mostanában nagyon élek valóban
úgy érzem enyém itt minden mindenki
fenség északfok titok idegenség
s én az övék de tegnap valami furcsa
dolog történt tudod leültem a buszon
s muszáj volt a szemem elé tolakvó
filctollal rajzolt horogkeresztet néz-
nem alatta felírás NO JUDEN hirtelen
kurucos indulat fogott el előveszem .
a golyóstollamat és áthúszom a barna
műbőrre sebtében odafirkantott ám annál
hatásosabb felkiáltást de rémülettel
tapasztaltam hogy nem mozdulok hogy nem
merek mozdulni csak valami ősi szorongás
mozdult bennem mit utálnom kellett volna
ám én ismerősként üdvözöltem ÚR ISTEN
ez nem a számomra kijelölt hely én nem
vagyok az övék jaj tán semmi sem enyém

MINT A LÁNGOK

Majd eljön a nap, hogy itt majd láthatom
(Adony utca 8, 5. emelet),
mit lehetett volna, és mit nem lehet
beváltanom.

A papiroskilók lobognak, mint a lángok.
Csak önmagukba csukódó érveket
találhat itt az ember, akár szenes
virágok

alvó kelyhe, vagy feketén összezárt ajak,
miből suttogás, kiáltás nem jöhet,
összепөndörөdө idө, s helyszínek,
alak-

ja-, színevesztett holnemvolt filmszalag.
Képzeld tengerpartot, gudbájt, ájlávjút,
amerikai párocskát a kábult
ég alatt,

hozzá szentimentális Phil Collins zenét.
Képzeld barakkéjt és krematóriumot,
kérdézd, ki volt itt, s ki lehet az, amott.
Ha minden elég.